

підходи (особистісно орієнтований, компетентний, виховної середовища) і принципи (системності, гуманізму, зв'язку з життям, свідомості і активності, цілеспрямованості, партнерського взаємодія, мобільності, демократизму, поєднання цілеспрямованої виховної діяльності з ініціативою і самостійністю, орієнтованості на позитивні сторони особистості) в вихованні моральної відповідальності студентської молоді. Охарактеризовані умови гуманізації виховної середовища ВНУ, якими є: відмова від авторитарного стилю виховання, створення сприятливого морально-психологічного клімату в навчальному закладі; демократизація і самоуправління; партнерське взаємодія і ефективне спілкування.

Ключові слова: моральна відповідальність, гуманізація виховної середовища, студенти, наукові підходи, партнерське взаємодія.

Abstract. The article is devoted to the problem of humanization of the educational environment of a higher educational establishment in the formation of students' moral responsibility. The main scientific approaches (personally oriented, competence, environment) and principles (system, humanism, connection with life, consciousness and activity, goal-setting, partnership interaction, mobility, democracy, combination of purposeful educational activity with initiative and autonomy, orientation towards positive sides of the personality) to the education of moral responsibility of student youth are considered. The conditions of humanization of the educational environment of higher educational institutions, in particular: refusal of the authoritarian style of education, creation of favorable moral and psychological climate in an educational institution; democratization and self-government; affiliate interaction and effective communication are characterized.

Key words: moral responsibility, humanization of the educational environment, students, scientific approaches, partnership interaction.

Стаття надійшла до редакції 7.03.2018

Д. О. Тараджук

ПРИНЦИП ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ – ОСНОВА РОЗБУДОВИ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розкрито сутність принципу індивідуалізації в інклюзивному освітньому середовищі в закладах дошкільної освіти як умови успішного здобуття освіти дітей вразливих категорій. Проаналізовано поняття «індивідуалізація», «індивідуальний підхід»,

«інклюзивне освітнє середовище». Висвітлено педагогічні засади вивчення та застосування індивідуального підходу. З'ясовано, що реалізація даного принципу вимагає дотримання певних умов.

Ключові слова: інклюзивна освіта, освітній процес, індивідуалізація, індивідуальний підхід, принцип, інклюзивне освітнє середовище.

Постановка проблеми. Інтеграція України в європейський освітній простір унеобхіднює розв'язання проблеми реалізації особистісного потенціалу будь-якої дитини як персонального шляху саморозвитку, самореалізації та самовдосконалення. Держава при цьому створює умови для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, а також забезпечує виявлення та усунення факторів, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері освіти.

У зв'язку з цим актуальність упровадження принципу індивідуалізації в роботі з дітьми з особливими потребами полягає у створенні такого інклюзивного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти, в якому забезпечуватиметься подальше становлення особистості дитини та її розвиток відповідно до вимог особистісно-орієнтованої моделі.

Аналіз останніх досліджень з проблеми засвідчує, що проблемі інтегрованого навчання та виховання дітей із порушеннями психофізичного розвитку приділяли увагу не лише українські, а й зарубіжні фахівці в галузі соціальної, корекційної, спеціальної педагогіки та дефектології (Л. Аксьонова, В. Бондар, Є. Бондаренко, М. Веденіна, М. Власова, О. Глоба, В. Григоренко, П. Горностай, Г. Іващенко, Б. Пузанов, О. Усанов та інші). В Україні окремі аспекти проблеми інтегрованого навчання розглядаються в працях А. Колупаєвої, М. Сварника, В. Синьова, Н. Софій, М. Шеремет, В. Тарасун, О. Таранченко, А. Шевцова та інших. Психологічні основи індивідуального підходу розробили ще в середині ХХ ст. О. Запорожець, Г. Костюк, В. Котирло, Д. Ніколенко, Л. Проколієнко, Г. Люблінська, В. М'ясищев, Д. Ельконін та інші, які визначили його основи та сутнісні характеристики. Значну увагу індивідуалізації освітнього процесу приділено в працях З. Ікуніної, В. Кузьменко, С. Ладивір, С. Самойлової, Р. Хаустової та інших, де розкрито етапи вивчення індивідуальних особливостей дитини, подано відповідні методики, запропоновано шляхи здійснення індивідуально-диференційованого підходу в різних видах діяльності дітей. Такий підхід реалізується як внутрішня диференціація методів і прийомів, що відповідають індивідуальним особливостям дітей. Сучасними закордонними вченими визначено основні ознаки інклюзивного середовища (Є. Гончарова, Т. Зубарева, О. Кукушкіна, М. Малофєєв, О. Нікольська, Н. Шматко та інші), створено концепцію

індивідуального плану з урахуванням особливостей, здібностей, інтересів кожної дитини (Дж. Дьюї, В. Кілпатрік, Т. Лорман, П. Коул та інші). Незважаючи на значну кількість досліджень з означеної проблеми, реалізація принципу індивідуалізації в інклюзивному освітньому середовищі потребує подальшого вивчення з огляду його актуальності.

Мета статті полягає у висвітленні сутності понять «індивідуалізація освіти», «індивідуальний підхід», аналізі системи впровадження принципу індивідуалізації в процесі освіти дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі в закладах дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ідея спільного навчання і виховання дітей із психофізичними порушеннями та їх здорових однолітків розкривається у вченні про середовище як джерело психічного розвитку особистості та належить визначному психологу, дефектологу ХХ століття Л. Виготському. На думку науковця, дитині, яка потребує корекції психофізичного розвитку, необхідне таке соціокультурне середовище, яке б урахувало «своєрідність шляху» за допомогою «способів та засобів соціального та особистісного розвитку». Саме таким соціокультурним середовищем у сучасних умовах закладу дошкільної освіти є інклюзивне освітнє середовище – це життєвий простір, який насамперед забезпечує розкриття почуття власної гідності та впевненості в собі дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку; сукупність умов, способів і засобів для здійснення їх спільного навчання, виховання та розвитку як здобувачів освіти. Інклюзивне середовище містить у собі базові компоненти, необхідні для повноцінного фізичного, психічного, естетичного та соціального розвитку дітей, а саме: нормативно-правове, фінансове та програмно-методичне забезпечення освітнього процесу; організаційні, кадрові та культурно-інформаційні ресурси освітнього закладу, його науково-дослідницький і духовно-моральний потенціал; моніторингово-консультативний і корекційно-розвивальний компоненти [1, с. 89].

З одного боку, соціалізація особистості співмірна з потребими держави і спрямована на максимальну адаптацію дитини в суспільстві, а з іншого – має забезпечити повне розкриття особистісних здібностей і задатків дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей, інтересів. У зв'язку з цим створення інклюзивного середовища в закладах дошкільної освіти є гнучкою, індивідуалізованою системою та передбачає не лише пристосування фізичного середовища, але й підготовку педагогів, зміну системи надання вихованцям можливості навчатися за індивідуальним навчальним планом, забезпечення медико-соціального, психолого-педагогічного та наукового супроводу, створення навчальних програм, навчально-методичного забезпечення тощо [4, с. 33].

Як відомо, провідним принципом інклюзивного середовища є його готовність пристосовуватися до індивідуальних потреб різних категорій

дітей за допомогою структурно-функціональної, змістовної та технологічної модернізації освітньої системи закладу, здійснення індивідуального підходу, гуманних стосунків із кожною дитиною, проведення занять у формі ігрової діяльності [4, с. 45]. Мета інклюзивного закладу дошкільної освіти, як зазначають В. Алексеева та І. Сошіна, полягає в «наданні всім дітям можливості найбільш повноцінного соціального життя, активної участі в колективі, тим самим забезпечуючи найбільш повну взаємодію і турботу один про одного як членів співтовариства» [11, с. 5].

У процесі визначення сутності індивідуального підходу та індивідуалізації нами було з'ясовано, що в низці досліджень здійснюється змістова диференціація вказаного поняття залежно від специфіки педагогічної діяльності.

Індивідуалізація – це процес здійснення принципу індивідуального підходу; організація освітнього процесу з урахуванням індивідуальних особливостей дітей, яка створює оптимальні умови для реалізації потенційних можливостей кожної дитини. Індивідуалізація освіти спрямована на подолання суперечностей між рівнями навчальної діяльності, що висувають програми та реальні можливості кожної дитини. Це необхідний чинник реалізації різноманітних освітніх цілей щодо формування індивідуальності [3, с. 22]. Зауважимо, що Й.-Г. Песталоцці застерігав від будь-яких спроб «стригти всіх дітей під один гребінець». Водночас К. Ушинський зазначав, що індивідуалізація має бути основою побудови освітнього процесу.

Аналізуючи праці В. Сухомлинського, знаходимо свідчення про те, що практично в усіх своїх доробках учений особливу увагу звертав на необхідність використання принципу індивідуалізації в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. «Конкретна наша робота, – зазначав дослідник, – полягає у визначенні причин біди в кожному окремому випадку, необхідності знайти кожній дитині посильну розумову працю, доступні для неї шляхи подолання труднощів, захопити її цікавою роботою, завдяки якій вона могла б розвиватись інтелектуально». Також В. Сухомлинський наголошував на тому, що «не може існувати виховання особистості поза колективом, як не може бути колективу без особистостей. Розумово відсталі діти не повинні бути покинуті самі на себе, а мають розвиватися в таких же умовах, як нормальні діти» [7, с. 38].

На думку З. Ікуніної, індивідуалізація освіти є системою засобів, яка сприяє усвідомленню дитиною своїх сильних і слабких можливостей навчання, підтримці й розвитку самобутності з метою самостійного вибору власних смислів розвитку як особистості. Визначаючи роль індивідуального підходу в формуванні особистості дитини, дослідниця виокремлює: по-перше, індивідуально-орієнтовану допомогу в усвідомленні власних потреб, інтересів, цілей навчання; по-друге, створення умов для вільної реалізації наданих природою здібностей і

можливостей; по-третє, підтримку у творчому самовтіленні; по-четверте, підтримку в рефлексії. Крім того, вчена зазначає, що індивідуалізація сприяє розвитку самосвідомості, самостійності й відповідальності [3, с. 19].

Деякі вчені відстоюють думку про те, що поняття «індивідуальний підхід» є принципом навчання, а «індивідуалізація» – процес його здійснення. Сучасне тлумачення поняття «індивідуальний підхід» розглядається як психолого-педагогічний принцип, що передбачає таку організацію педагогічного впливу в освітньому процесі закладів освіти та сім'ї, яка враховує індивідуальні особливості дитини та умови її життя. Індивідуальний підхід полягає в гнучкому використанні педагогами інтегрованої та різноманітної системи засобів, форм, методів і прийомів навчально-виховної роботи, яка враховує цілісну картину індивідуального розвитку кожної дитини. Таким чином, індивідуальний підхід – це «принцип педагогіки, згідно з яким у навчально-виховній роботі з колективом дітей досягається педагогічний вплив на кожну дитину, який ґрунтується на знанні її особистих рис і умов життя» [8, с. 84]. Ми погоджуємося з думкою В. Кузьменко про те, що індивідуальний підхід – це більш вузьке поняття, ніж індивідуалізація, один (але не єдиний) із провідних принципів педагогічної діяльності, які забезпечують стратегію індивідуалізації [7, с. 96].

Варто зазначити, що К. Крутій та Л. Зданевич наполягають на необхідності розмежування понять «індивідуалізація освіти» та «індивідуальний підхід». Індивідуалізація освіти спрямовується на створення умов, сприятливих для розвитку індивідуальності як своєї неповторної людської особистості. Це – турбота про фізичний розвиток дітей, стан здоров'я, нервової системи, активна участь професійного педагога в їхньому вихованні, переорієнтація стилю спілкування з дітьми від суб'єкт-об'єктного до суб'єкт-суб'єктного, створення програми індивідуалізованого розвитку, виважений добір розвивального обладнання, забезпечення реальної взаємодії із сім'єю та освітніми закладами. При цьому індивідуальний підхід проявляється в наявності та гнучкому використанні педагогами системи різноманітних методів, прийомів та форм роботи для забезпечення ефективного особистісного розвитку та саморозвитку дітей з особливими освітніми потребами, засвоєння ними оптимального обсягу знань, формування вмінь і навичок, рис та якостей, необхідних для подальшого життя й навчання [6, с. 65].

Необхідність застосування індивідуального підходу, на думку Р. Хаустової, зумовлюється тим, що на одні й ті ж засоби і форми виховного впливу кожен вихованець реагує по-різному – залежно від своєрідності його розуму, почуттів, волі, темпераменту, характеру, що виникли раніше від того, як складаються його стосунки з однолітками, вихователем на даному етапі. Все це спричиняє суттєві індивідуальні відмінності у ставленні кожної дитини до виховних впливів. Ігнорування

цього факту знижує ефективність впливів вихователя на вихованця, а іноді навіть призводить до небажаних наслідків. Визначаючи особливості індивідуалізації освітньо-виховного процесу, С. Ладивір зауважує, що саме застосування індивідуального підходу забезпечує максимальний розвиток усіх здібностей особистості. Поза тим, дослідниця наголошує на важливості педагогічного значення індивідуального підходу, який полягає у виявленні та зміцненні позитивних якостей вихованця та усуненні певних його недоліків [8, с. 23]. За умови організації навчання за диференційованими програмами з урахуванням відповідного рівня психічного розвитку дітей та засвоєння ними знань, постійного обліку засвоєння матеріалу дітьми та забезпечення емоційної насиченості змісту навчання індивідуалізація виконує роль ефективного засобу навчання дітей з особливими освітніми потребами. Індивідуальний підхід є однією з важливих умов навчання дітей з особливими освітніми потребами. Завдяки цьому з'являються більш сприятливі можливості для розвитку пізнавальних сил, активності, схильностей та обдарувань кожної дитини. Традиційні програми передбачають створення однакових умов для розвитку задатків і здібностей усіх дітей, наявних у кожного в різному поєднанні. Із метою врахування індивідуальних відмінностей в інтелектуальному розвитку педагоги повинні керуватися принципом індивідуального підходу до кожного вихованця.

В основі індивідуально-зорієнтованої інклюзивної освіти – гуманістична психолого-педагогічна концепція ампліфікації, збагачення розвитку дитини, запроваджена О. Запорожцем. Згідно з цією концепцією оптимальні умови для реалізації потенційних можливостей дитини створюються не форсованим навчанням, а завдяки збагаченню змісту ігор, спілкування, образотворчої та предметної діяльності. Саме на цих засадах відбувається становлення дитячої індивідуальності, розвиток тих найкращих якостей, які згодом розкриваються в життєдіяльності зрілої людської особистості [5, с. 76].

Традиційними помилками педагогічного процесу є зосередженість уваги переважно на особливостях психофізичного порушення, негативних формах дитячої поведінки, спрямування всіх виховних та корекційних зусиль на їх подолання замість формування особистості дитини – боротьба з недоліками, їх усунення чи корекція. Отже, знання педагогом індивідуальних особливостей дитини необхідне для вирішення двох завдань, що взаємопов'язані між собою: індивідуалізації – підтримка і розвиток одиничного, особливого, своєрідного як потенціалу особистості; соціалізації – адаптація в соціальному середовищі й самореалізація особистості в ньому [8, с. 126].

У реаліях сьогодення спостерігається переорієнтація основної мети виховного процесу: увага педагога спрямовується на формування в дитини нових ціннісних орієнтацій – когнітивної, емоційної та діяльнісної. Задля забезпечення єдності означених компонентів необхідно сформувати у

дитини стійку ціннісну орієнтацію: ознайомити з тією чи іншою цінністю та домогтися її усвідомлення; продемонструвати важливість даної цінності в житті конкретної дитини, сформувати емоційно-позитивне ставлення до неї; виробити здатність вихованця керуватися даною цінністю у своєму житті, проявляти її в діяльності та поведінці; сформувати позитивну мотивацію, яка б забезпечила постійну готовність дитини діяти, керуючись саме цією цінністю [10, с. 59]. Створення доброзичливого психологічного клімату в колективі, формування в дітей прагнення допомагати один одному, підтримувати, співчувати іншим, радіти чужим успіхам, толерантно сприймати чужі вади, виховання здатності до емпатії – усе це істотно відображається на підвищенні ефективності реалізації принципу індивідуалізації в освітньому процесі до дітей з особливими освітніми потребами.

Підґрунтям педагогічної підтримки, за твердженням О. Газман, є взаємини рівноправності, рівноцінності, поваги й довіри між педагогом та вихованцем. У зв'язку з цим варто уточнити, що індивідуалізація передбачає: індивідуально-орієнтовану допомогу дітям в усвідомленні власних потреб, інтересів, цілей навчання; створення умов для вільної реалізації природних здібностей і можливостей; підтримку у творчому самовтіленні та рефлексії [7, с. 67].

Реалізація принципу індивідуалізації в навчальному процесі потребує постійного підвищення професійної майстерності педагогів: уважності до індивідуально-окресленої динаміки зростання кожної дитини, її особистісних та навчальних досягнень, життєвої компетентності, а також постійної турботи про оновлення матеріальної бази групи, забезпечення посібниками, матеріалами, урізноманітнення змісту навчальних завдань і планів тощо. Ефективність здійснення освітнього процесу залежить від додаткових фахівців: асистента педагога, тьютора, фасилітатора та ін. Отже, використання індивідуального підходу в навчанні створює умови для розкриття здібностей кожної дитини, адже на заняттях вихованці проявляють власні знання, ставлення, навички, особливості темпераменту тощо.

Таким чином, ефективне здійснення принципу індивідуалізації можливе лише завдяки дотримання спеціальних умов, а саме: систематичного й усебічного вивчення дітей педагогом; урахування психологічних закономірностей розвитку особистості та конкретної ситуації впливу; володіння педагогічною технікою; індивідуального підходу до оцінювання; реалізації корекційної спрямованості освітнього процесу; використання можливостей корекційно-виховного впливу колективу на індивідуальність дитини.

Висновки і перспективи подальших наукових розвідок. Отже, індивідуалізація є запорукою ефективності педагогічного процесу та базується на тому, що будь-який освітній вплив здійснюється крізь призму індивідуальних особливостей конкретної дитини. Реалізація

індивідуального підходу відбувається з урахуванням індивідуальної своєрідності, неповторної кожної окремої дитини як особистості, її індивідуальних особливостей (здібностей, особливостей розвитку, типів темпераменту, статі, сімейної культури, тощо). Індивідуальний підхід як засіб реалізації принципу індивідуалізації спрямовує педагогів на таку діяльність, під час якої дитина є не об'єктом виховних впливів, а суб'єктом, тобто партнером взаємодії. Головне завдання педагога при цьому полягає в тому, щоб побачити та зрозуміти, як діти сприймають і засвоюють знання, спілкуються, співпереживають, проявляють емоційну чутливість, а також за потреби, поспівчувати, допомогти й підтримати. Принцип індивідуалізації – не вимога сучасної освіти, а потреба сучасної дитини.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці моделі тьюторської діяльності вихователів як основи реалізації принципу індивідуалізації в умовах інклюзивного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Виготский Л. С. Коллектив как фактор развития дефективного ребёнка [Текст] // Собрание сочинений. – Т. 5. – М., 1983.
2. Закон України “Про освіту” від 05.09.2017 № № 38-39 [Е - ресурс]. – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/> 110-zakon-ukrayiny-pro-osvitu
3. Ікуніна З. І. Індивідуалізація навчання дітей старшого дошкільного віку / З.І.Ікуніна // Дошкільна освіта. – 2010. – № 1. – С.18-24
4. Колупаєва А. А. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. наук.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук. – [вид. доп. та перероб.]. – К.: Видавнича група „АТОПОЛ”, 2011. – 274 с
5. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості / заг. ред. Л. М. Проколієнко. – К. : Рад. школа, 1989. – 608 с.
6. Крутій К. Індивідуальне заняття як форма організації навчання мови і розвитку мовлення / К. Крутій, Л. Зданевич // Дошкільна освіта: науково-практичний журнал. – 2006. – № 3 (13). – С .64-73.
7. Кузьменко В. У. Розвиток індивідуальності дитини 3–7 років: монографія / В. У. Кузьменко. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. – 453 с.
8. Ладивір С. О. Індивідуалізація виховання дошкільника: [навч. пос. для педагогів, психологів, вихователів, батьків, студентів] / авт. колект. С. О.Ладивір та ін.; Інститут психології ім.. Г.С.Костюка АПН України. – К.: Пед.думка, 2007. – 150с.
9. Лорман Т. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практ. посіб. / [Тім Лорман, Джоан Деппелер, Девід Харві]; пер. з англ.–К.: с Пд Ф. О. Парашин І. с. 2010. – 296 с.

10. Піроженко Т.О. Сучасні діти – відображення цінностей дорослого світу: методичні рекомендації / Т.О. Піроженко, С.О Ладивір, К.В. Карасьова та ін.; за ред. Т.О.Піроженко. – К. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – 120 с.
11. Сошина И. В. Опыт работы интегративного детского сада / сост. В. В. Алексеева, И. В. Сошина. – М. : Теревинф, 2004. –184 с.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED:

1. Vygotskij L. S. Kollektiv kak faktor razvitija defektivnogo rebjenka [Tekst] [The Collective as a Factor in the Development of a Defective Child][Text] /// Sobranije sochinenij. – T. 5. – M., 1983. (in Russian)
2. Zakon Ukrainy “Pro osvitu” vid 05.09.2017 No 38-39 [The Law of Ukraine “On Education” dated September 5, 2017, No. 38-39 [E - resurs]. – Rezhym dostupu: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/110-zakon-ukrayiny-pro-osvitu> (in Ukrainian)
3. Ikunina Z.I. Indyvidualizatsiia navchannia ditei starshoho doshkilnoho viku [Individualization of Teaching Children of the Senior Preschool Age] / Z.I.Ikunina // Doshkilna osvita. – 2010. – No 1. – S.18-24. (in Ukrainian)
4. Kolupaieva A. A. Dity z osoblyvymy potrebamy ta orhanizatsiia yikh navchannia. nauk.-metod. posib. [Children with Special Needs and Organization of their Training.] / A. A. Kolupaieva. L. O. Savchuk. – [vyd. dop. ta pererob.]. – K.: Vydavnycha hrupa „ATOPOPOL”, 2011. – 274 s. (in Ukrainian)
5. Kostiuk H. S. Navchalno-vykhovnyi protses i psykholohichni rozvytok osobystosti [Educational Process and Psychological Development of Personality] / zah. red. L. M. Prokoliienko. – K. : Rad. shkola, 1989. – 608 s. (in Ukrainian)
6. Krutii K. Indyvidualne zaniattia yak forma orhanizatsii navchannia movy i rozvytku movlennia [Individual Classes as a Form of Organization of Language Learning and Speech Development] / K. Krutii, L. Zdanevych // Doshkilna osvita: naukovopraktychnyi zhurnal. – 2006. – No 3 (13). – S.64-73. (in Ukrainian)
7. Kuzmenko V. U. Rozvytok indyvidualnosti dytyny 3–7 rokiv: monohrafiia [Development of Individuality of a Child 3-7 Years: Monograph] / V. U. Kuzmenko. – K. : NPU im. M. P. Drahomanova, 2005. – 453 s. (in Ukrainian)
8. Ladyvir S. O. Indyvidualizatsiia vykhovannia doshkilnyka: [navch. Pos. Dlia pedahohiv, psykholohiv, vykhovateliv, batkiv, studentiv] [Individualization of Preschool Education] / avt. kolekt. S. O.Ladyvir ta in.; Instytut psykholohii im. H.S.Kostiuka APN Ukrainy. – K.: Ped.dumka, 2007. – 150 s. (in Ukrainian)
9. Lorman T. Inkluzyvna osvita. Pidtrymka rozmaittia u klasi : prakt. posib. [Inclusive Education. Diversity Support in the Classroom:

- Practice.] / [Tim Lorman, Dzhoan Deppeler, Devid Kharvi]; per. Z anh.– K.: s Pd F. O. Parashyn I.s.2010.–296. (in Ukrainian)
10. Pirozhenko T.O. Suchasni dity – vidobrazhennia tsinnostei dorosloho svitu: metodychni rekomendatsii [Modern Children is a Reflection of the Values of the Adult World: Methodical Recommendations] / T.O. Pirozhenko, S.O Ladyvir, K.V. Karasova ta in.; za red. T.O.Pirozhenko. – K.– Kirovohrad: Imeks-LTD, 2014. – 120 s. (in Ukrainian)
 11. Soshyna I. V. Opyt raboty integrativnogo detskogo sada [The Experience of Integrated Kindergarten] / sost. V. V. Aleksejeva, I. V. Soshyna. – M. : Terevinf, 2004. –184 s. (in Russian)

Аннотация. В статье раскрыта сущность принципа индивидуализации в инклюзивной образовательной среде в учреждениях дошкольного образования как условия успешного получения образования детей уязвимых категорий. Изложен теоретический анализ понятий «индивидуализация», «индивидуальный подход», «инклюзивная образовательная среда». Освещены педагогические основы изучения и применения индивидуального подхода. Установлено, что реализация данного принципа требует соблюдения определенных условий.

Ключевые слова: инклюзивное образование, образовательный процесс, индивидуализация, индивидуальный подход, принцип, инклюзивная образовательная среда.

Abstract. The article deals with the theoretical analysis of the concepts of “individualization”, “individual approach”, “inclusive educational environment”. The implementation of the principle of individualization in an inclusive educational environment, as a condition for the successful acquisition of education by all children with their individual uniqueness is considered in the article. On the basis of analysis, generalization and systematization of scientific researches, pedagogical principles of studying and application of an individual approach are highlighted. It is revealed that the realization of this principle requires compliance with a number of conditions. In modern educational institutions, an individual approach loses its power due to the inability of teachers to cover all participants in the educational process. The stages of the implementation of the individual approach, which promote more active and effective use of the principle of individualization are singled out. The conclusions drawn in the article can be used during the theoretical substantiation of the implementation of an individual approach through tutor activity of teachers.

Key words: individual approach, individualization, principle, environment, inclusive educational environment.

Стаття надійшла до редакції 28.02. 2018 р.